

UOT:781.

ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN ƏBƏDİYAŞAR OBRAZI BƏSTƏKAR ARİF MƏLİKOVUN YARADICILIĞINDA

Şabanova Sevil Ağəli qızı
Gəncə Dövlət Universiteti
sevashabanova62@gmail.com

Xülasə: *Məqalədə Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanın görkəmli bəstəkarı Arif Məlikovun yaradıcılığına göstərdiyi diqqət və qayğıları işıqlandırılmışdır. Həmçinin bəstəkarın musiqisində Ulu Öndərin obrazının təəcəssümü məsələləri araşdırılmışdır.*

Açar sözlər: Azərbaycan, bəstəkar, mahnı, musiqi, mədəniyyət

Ключевые слова: Азербайджан, композитор, песня, музыка, искусство

Key words: Azerbaijan, composer, song, music, culture

Ulu Öndər Heydər Əliyev ölkəyə rəhbərlik etdiyi bütün dövrlərdə Azərbaycan bəstəkarlarına xüsusi diqqət və qayğı göstərmiş, Azərbaycan musiqisini, onun bəstəkarlıq məktəbini yüksək qiymətləndirmişdir.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu, ulu öndər Heydər Əliyev özünün bütün həyat və fəaliyyətini, Azərbaycan xalqının tərəqqisinə, Azərbaycan respublikasının hərtərəfli inkişafına həsr etmişdir.

Görkəmli şəxsiyyət Heydər Əliyevin xalqı və vətəni qarşısında ən böyük xidmətlərindən biri də milli mədəniyyəti, o cümlədən musiqi mədəniyyətini inkişaf etdirməkdən, yaşatmaqdan ibarətdir. Milli musiqi mədəniyyətinin davamlı tərəqqisi və onun istedadlı təmsilçilərinin yaradıcılığı həmişə ümummilli liderin diqqəti və qayğısı ilə əhatələnmişdir. İncə və həssas musiqi duyumu və musiqi zövqünə malik olan, Azərbaycan və dünya musiqisinin bədii nümunələrini həvəslə dinləyən Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətini musiqi incəsənətindən ayrı təəvvür etmək qeyri-mümkündür.

Tədqiqatçı-alim A. Abdullayev yazır: *“Heydər Əliyevin həyat-fəaliyyəti Azərbaycan musiqisi ilə yanaşı, dünya musiqisinin bədii nümunələrinin, Avropa və rus bəstəkarlarının əsərlərinin respublikada daim ifa edilməsi, səslənməsi, tədris repertuarına daxil olunması, müasir görkəmli sənət xadimlərinin, xarici ölkə və xalqların, türkdilli xalqların Azərbaycanla musiqi-mədəni əlaqələrinin yaranması, inkişafı üçün peşəkar musiqiçilərə, musiqi qurumlarına, tədris ocaqlarına hər cür siyasi, mənəvi imkanlar yaratmasından ibarət olmuşdur”* [1, s.8].

Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin banisi Üzeyir Hacıbəylinin, görkəmli bəstəkarlar Müslüm Maqomayevin, Qara Qarayevin, Fikrət Əmirovun, Cövdət Hacıyevin, Niyazinin, Səid Rüstəmovun, Cahangir Cahangirovun, Tofiq Quliyevin, Arif Məlikovun, tanınmış ifaçılar Bülbülün, Rəşid Behbudovun və başqalarının yaradıcılığını yüksək qiymətləndirərək onlara daim qayğı ilə yanaşmışdır. Bu isə respublikanın peşəkar musiqiçilərinə böyük stimül və dəstək idi.

Ulu öndər Heydər Əliyev 1979-cu il oktyabrın 1-də Azərbaycan bəstəkarları ilə görüşündə demişdir: *“Musiqi xalq arasında geniş yayılan incəsənət növlərindən biridir. Musiqini hər yerdə dinləyirlər... yaşından asılı olmayaraq hamı dinləyir. Buna görə də insanların şüurunun yüksəlməsinə musiqinin təsirini artırmaq, mənəvi, estetik tərbiyə*

problemlərinin həllinə onun təsirini gücləndirmək, musiqinin geniş kütlələrə emosional təsirini qüvvətləndirmək böyük və eyni zamanda çox nəcib bir vəzifədir...” [3, s. 31].

Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi Səadət Təhmiraz qızı “Respublika” qəzetində dərc edilmiş “Heydər Əliyev və musiqi mədəniyyəti” adlı məqaləsində qeyd edir: *“Xalqımızın mədəniyyətinin inkişaf mərhələsinin əsas təmayülləri məhz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Mədəniyyətdən danışarkən onun mühüm bir qolu olan musiqi incəsənətini də xüsusi qeyd etməliyik. Bu sahəyə Heydər Əliyevin ciddi münasibəti musiqi tariximizin böyük bir şəxəsini təşkil edir”* [9].

Sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru professor S. Qurbanəliyeva “Ulu öndər Heydər Əliyev və Gəncənin musiqi mədəniyyəti” adlı məqaləsində yazır: *“Azərbaycan bəstəkarlarının qurultayında iştirak edən ulu öndər Heydər Əliyev zəngin məzmunlu nitqləri, işıqlı fikir və ideyaları ilə yaradıcı ziyalıların zəkasını ruhlandırır, onların diqqətini milli musiqi mədəniyyətinin qorunması və inkişafı üçün qarşıda duran hədəflərə yönəldir”* [2,112].

Xalq artisti, dosent Hacı Zamiq Əliyev “Heydər Əliyev: səhnəarxası görüşlər” kitabında haqlı olaraq yazır: *“Ulu öndər Heydər Əliyev sanki bir musiqişünas, tənqidçi idi. O, ədəbiyyat, balet, opera, xoreoqrafiya, kinemotoqrafiya, teatr, kino, muğam, musiqi tariximizi gözəl bilirdi və bu yolda onun parlaq yaddaşı və dəqiq məntiqi ətrafındakıları heyrləndirirdi. Ulu öndər Heydər Əliyev gərgin iş rejimində, böyük siyasətdən vaxt ayıraraq sənət adamlarının yubileylərində iştirak edərdi, çıxışlar edərdi, hətta bu azmış kimi tədbirlərdən sonra səhnə arxasına keçib sənətçilərlə canlı ünsiyyət yaradardı, onların qayğıları ilə maraqlanardı* [4, s. 7-8].

Ümummilli lider Heydər Əliyev siyasi və dövlətçilik fəaliyyətinin bütün dövrlərində mədəniyyət xadimlərinə, o cümlədən musiqiçilərə xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşıb, musiqi sənətinin inkişafına xidmət edən mühüm qərarlar imza-layıb. Musiqi xadimlərimiz Heydər Əliyevin simasında bu sənətin qüdrətli himayədarının, böyük dostunun varlığını həmişə hiss edib. Bu, musiqiçilərimizi yaradıcı kimi də, vətəndaş kimi də qürreləndirib, onlara ilham verib.

Ulu öndər Heydər Əliyevə həsr edilən çoxlu sayda musiqi əsərləri böyük rəhbərə, onun mədəniyyət qarşısında tarixi xidmətlərinə, musiqi-bədii vasitə ilə sərgilənən sənətkar hörməti, sevgisi və etirafıdır. Dahi liderə musiqinin əksər janrlarında əsərlər həsr olunub. Cövdət Hacıyevin “Onu zaman seçib” simfoniyası və “Ulu Öndər” simfonik poeması, Tofiq Bakıxanovun “Sən həmişə bizimləsən” simfonik poeması, Vasif Allahverdiyevin “Ömür yolu” simfonik poeması, İdris Mirzəyevin “Üç dənizin əfsanəsi” simfoniyası, Arif Məlikovun “Əbədiyyət” simfoniyası və s. bu kimi simfonik əsərləri qeyd etmək olar.

Dahi şəxsiyyət,ulu öndər Heydər Əliyevin dünya simfonizminin nəhənglərindən sayılan görkəmli bəstəkar Arif Məlikovun yaradıcılığına olan xüsusi diqqət və qayğısı danılmazdır.Bir sənətkar və insan kimi Heydər Əliyev bəstəkarı yüksək qiymətləndirirdi. Onları dərin hörmət və dostluq hissləri birləşdirirdi.

Tədqiqatçılar S.Məmmədaliyeva və T.Əhmədov tərəfindən tərtib olunan “Heydər Əliyev və mədəniyyət” adlı kitabda qeyd edilir: “Ulu öndər Heydər Əliyev xalq artisti Arif Məlikovun 1998-ci ildə 65 ilik yubileyində demişdir:

“Hörmətli Arif Məlikov!

Siz Üzeyir Hacıbəyov və Qara Qarayev məktəbinin ənənələrini layiqincə davam etdirərək hələ gənc yaşlarında böyük sənət uğurları qazanmışınız. Milliliklə müasirliyin vəhdətinin gözəl nümunəsi olan “Məhəbbət əfsanəsi” baletiniz Azərbaycan musiqisinin

şöhrətinin artmasında müstəsna rol oynamışdır. Musiqi dilinin zənginliyi, obrazlarının cazibədarlığı və hisslərinin poetik ifadəsi ilə səciyyələnən bu balet dünyanı fəth edərək teatr səhnələrində indi də müvəffəqiyyətə yətlə tamaşaya qoyulmaqdadır.

Dövrümüzün dərin ziddiyyətlərini əks etdirən simfoniya və simfonik poemalarımız beynəlxalq festivallarda, bir çox ölkələrin musiqi salonlarında daim səslənir. Romans və mahnı janrında əsərlərin müəllifi kimi Siz dinləyicilərin dərin rəğbətini qazanmışız. Kinofilmlərə və dram tamaşalarına yazdığınız musiqi də yaradıcılığınızın mühüm bir qolunu təşkil edərək musiqi xəzinəmizi zənginləşdirir” [5, s. 435].

Dünya şöhrətli bəstəkar, Azərbaycanın xalq artisti, professor Arif Məlikovun yaradıcılığı, parlaq istedadı, özünəməxsusluğu ilə fərqlənir. Onun musiqisi fikir dərinliyi, gözəlliyi, coşğunluğu, qeyri-adiliyi və müasirliyi ilə seçilir, Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafındakı böyük xidmətlərinə görə o, hər zaman dövlətimiz tərəfindən ən ali mükafatlarla təltif olunub: Dövlət Mükafatı laureatı (1986), Heydər Əliyev mükafatı laureatı (2009), “İstiqlal” (1998), “Şöhrət” (2018) və “Heydər Əliyev” 2019 ordenləri bəstəkarın yaradıcılığına verilən ən yüksək qiymətdir.

Məqalədə qeyd olunduğu kimi, milli simfonizmin inkişafında Arif Məlikovun böyük rolu danılmazdır. Bəstəkarın parlaq simfoniyları, simfonik əsərləri daim ictimaiyyətin diqqətini cəlb etmiş və tez-tez ölkəmizin hüdudlarından kənarda səslənir. Onun simfoniyları bu günün gerçəkliyini, dərin sosial konfliktləri, qlobal ziddiyyətləri əks etdirir. Simfonik təfəkkür, melodiyaların zənginliyi və parlaq orkestr palıtrası müxtəlif həyat lövhələrinin təcəssümündə, yüksək etik problemlərin və insan daxili tərənnümündə özünü aydın biruzə verir.

Bəstəkarın simfonik yaradıcılıq irsi çoxşaxəliyi ilə səciyyələnir. Simfonik orkestr üçün müxtəlif pyeslər (“simfonik rəqslər”, “8 pyes”, “12 pyes”), Şəkkiz simfoniya, simfonik poemalar (“Nağıl”, “Füzulinin xatirəsinə” “Metamorfозlar”), süitlər (“Məhəbbət əfsanəsi” baletindən süitlər) və s. bəstəkarın simfonik yaradıcılığını təşkil edir.

2003-cü ildə Arif Məlikovun səkkizinci “Əbədiyyət” adlı simfoniyası yaranır. Bu simfoniya ümummilli lider Heydər Əliyevin xatirəsinə həsr olunmuşdur.

“Əbədiyyət” simfoniyası şərti olaraq 3 hissədən ibarətdir. Əsər türk şairi Nazim Hikmətin sözlərinə yazılmış altı romansla başlayır və Almas Yıldırımın sözlərinə yazılmış “Azərbaycan” balladası ilə bitir. Orta hissədə isə yeni, lakin simfoniyanın ümumi dramaturgiyasına xələl gətirməyən musiqi materialı səslənir. Bəstəkar əsərdə xalq musiqisindən, xüsusilə Heydər Əliyevin çox sevdiyi “Sarı gəlin” Azərbaycan xalq mahnısının intonasiyalarından bəhrələnib.

Arif Məlikovun ümummilli lider Heydər Əliyevə ithaf etdiyi səkkizinci “Əbədiyyət” simfoniyası ilk monumental simfonik əsərdir. Simfoniya struktur, musiqi dili baxımından orijinallığı ilə seçilir. Əsərdə yeni musiqi ilə yanaşı A.Məlikovun vokal musiqisindən də istifadə olunub.

“Əbədiyyət” simfoniyası 2004-cü il 10 may tarixində, ulu öndərin doğum günündə səsləndirilmişdir.

Yazıçı-publisist Flora Xəlilzadə “Bəstəkar ömrünün əfsanəsi” məqaləsində yazır: “Ulu öndər Arif Məlikovun yaradıcılığını çox sevirdi. Heydər Əliyev Moskvada çalışdığı illərdə Arif Məlikovun Rusiyada tamaşaya qoyulan əsərlərinin premyeralarında hər zaman iştirak edirdi. Tamaşaçıların arasında Heydər Əliyevi görən bəstəkar onun iştirakından ilham aldığını, qürurlandığını söyləyir. 1994-cü ildə Heydər Əliyev Arif Məlikovu özü ilə birlikdə

Məkkə ziyarətinə aparmışdı. Arif Məlikov danışır ki, ziyarət zamanı Heydər Əliyev mənə dedi: “Arif, bilirsən sən bura niyə gətirmişəm? İstəyirəm ki, sən buraları da görəsən və bunun təsiri altında bir simfonik əsər yazasan. Heydər Əliyevin bu sözləri bəstəkarı heyratə gətirib. Heydər Əliyevin qüdrətli duyumu, dərin hissiyatı qarşısında heyratini gizlədə bilməyən Arif Məlikov deyir: “İnanmıram ki, adi adam Məkkədə simfonik musiqi haqqında fikirləşə bilsin. Simfonik əsər yazan mənəmsə, orada mən belə şeylər fikirləşmədim. Çünki Məkkə, Mədinə hara, Quran hara, böyük simfonik musiqi hara?! Bunlar bir-birinə uyuşmayan, üst-üstə düşməyən, tamamilə əks məsələlərdir. Amma böyük şəxsiyyət hiss edirdi ki, məhz orada nəyisə mənimsəyib dəyərli simfonik əsər yazmaq mümkündür. Mən səkkizinci simfoniyanı Heydər Əliyevlə müqəddəs ziyarətə həsr etdim” [11].

“Nəhayət Arif Məlikov Ulu Öndərin arzusunu yerinə yetirdi. 2004 cü ildə Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında bəstəkarın Heydər Əliyevə ithaf etdiyi səkkizinci simfoniyanın “Əbədiyyət”in ilk ifası tamaşaçıları sehlədi. Xalq artisti Rauf Abdullayevin dirijorluq etdiyi Azərbaycan Dövlət Simfonik Orkestrinin və solist Rəşidə Behbudovanın ifası ilə səsləndirilən bu möhtəşəm musiqinin təsiri zalda qəribə bir sakitlik yaratdı. Yadımdadır, bir neçə saniyə sürən fasilədən sonra salonu bürüyən sürətli alqışlar sanki bir daha “Əbədiyyət”in sonsuzluğunu təsdiq edirdi. Bu hadisədən illər keçsə də o qeyri - adi musiqinin varlığını hopmuş sədaları bizi yenə də həmin aləmə çəkir.

Arif Məlikovun qüdrətli musiqisi elə bir zirvədə qərar tutmuşdur ki, burada həyatın bütün tərəfləri-tufanları, sakitliyi, rahatlığı olum və ölüm ilə tərənnüm edilirdi. Yarım saatdan artıq davam edən “Əbədiyyət” simfoniyası Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin növbəti bir sənət zirvəsi sayıldı” [11].

Qeyd etmək lazımdır ki, Arif Məlikov dahi bəstəkar olmaqla yanaşı həm də istedadlı, öz yaradıcılıq üslubu ilə seçilən rəssam idi. Musiqi ilə paralel olaraq rəngkarlıq da onun həyatında əhəmiyyətli yer tuturdu. Onun təxəyyülü zəngin olduğu üçün rəsmlərinin bir çoxlarında o, dərin fikir və fəlsəfi baxışlarını əks etdirməyi bacarmışdır.

Arif Məlikovun ulu öndərə olan dərin hörmət və rəğbətə nəticəsi olaraq o, Heydər Əliyevin 80 illik yubileyinə səkkizinci simfoniyanı və müəllifi olduğu gözəl rəsmlərindən birini hədiyyə etmişdir.

Beləliklə, Azərbaycanın mədəni-siyasi həyatında iki görkəmli şəxsiyyət-ümummilli lider ulu öndər Heydər Əliyev və bəstəkar Arif Məlikovun böyük rolu olmuşdur. Heydər Əliyev tarixdə iz qoymuş dahi şəxsiyyət, xalq lideridir. Arif Məlikov isə müasir musiqi sənətinin ən parlaq bəstəkarlarından biridir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan mədəniyyət və incəsənətinin çiçəklənməsində Ulu öndər Heydər Əliyevin böyük zəhməti var. Bu Arif Məlikovun da yaradıcılığında öz əksini tapmışdır.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev A. Heydər Əliyev və Azərbaycan musiqi mədəniyyəti. // “Musiqi dünyası” Beynəlxalq, elmi-pedaqoji, təncidi-publisistik, mədəni-maarif jurnalı. Bakı, 1-2/35, 2008, s. 8.
2. Qurbanəliyeva S. Ulu öndər Heydər Əliyev və Gəncənin musiqi mədəniyyəti. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında Heydər Əliyevin rolu// Respublika elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı, “Mütərcim”, 2023, 111-116 s.
3. Əliyev H. Bəstəkarın yüksək vəzifəsi və amalı. Bakı, “Azər nəşr”, 1979, 33 s.
4. Əliyev H.Z. Heydər Əliyev. Səhnəarxası görüşlər. Bakı, “Uniprint”, 2008, 105 s.

5. Heydər Əliyev və Mədəniyyət. 3 cildə. (II cild). Tərtib edənlər: S.Məmmədəliyeva, T.Əhmədov. Bakı, Nurlan nəşriyyatı, 2008, 520 s.
6. Qasımova S., İmanova U., Abdullayeva Z. Azərbaycan musiqi ədəbiyyatı. Bakı, "Elm və təhsil", 2016, 245 s.
7. Baxşıyeva-İbrahimova A. Arif Məlikov: Tarix və müasirlik. Bakı, "Şərq-Qərb", 2020, 312. **Saytoqrafiya**
8. Heydər Əliyevə həsr edilən musiqi əsərləri zamanın bədii həqiqətləridir [URL: https://medeniyyet.az/page/55197](https://medeniyyet.az/page/55197)
9. Heydər Əliyev və musiqi mədəniyyəti " Respublika" qəzeti, URL:// <https://respublika-news.az/news>
10. "Musiqi dünyası" Beynəlxalq elmo-pedaqoji, tənqidi-publisistik elektron jurnalı, URL: <http://musiqi/www.musiqi-dunyasi.az>
11. Xəlilzadə F. "Bəstəkar ömrünün əfsanəsi". "Mədəniyyət jurnalı", 07.09.2011. URL: [https://medeniyyet.az. page news](https://medeniyyet.az/page/news)

**ОБРАЗ ВЕЛИКОГО ЛИДЕРА ГЕЙДАРА АЛИЕВА В ТВОРЧЕСТВЕ
ВЫДАЮЩЕГОСЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО КОМПОЗИТОРА
АРИФА МЕЛИКОВА**

*Шабанова Севиль Агаали кызы
Резюме*

В статье освещены вопросы заботы и внимания общенационального лидера азербайджанского народа, великого лидера Гейдара Алиева к творчеству выдающегося композитора Азербайджана Арифа Меликова, воплощения образа великого лидера в творчестве композитора.

**THE IMAGE OF THE GREAT LEADER HEYDAR ALIYEV IN THE CREATION OF
THE OUTSTANDING AZERBAIJANI COMPOSER ARIF MALIKOV**

*Shabanova Sevil Aqali
Summary*

The article highlights the issues of care and attention of the national leader of the Azerbaijani people, great leader Heydar Aliyev to the work of the outstanding composer of Azerbaijan Arif Melikov the embodiment of the image of the great leader in the composer's music.

During all the periods of his rule, the great leader Heydar Aliyev treated Azerbaijani composers with attention and care, especially appreciated Azerbaijani music and his school of composition.

Rəyçi: müəllim Məhərrəmov S.

GDU-nun "Musiqi fənləri" kafedrasının 27.10.2023-cü il tarixli iclasın 6 saylı protokolu

Daxil olma tarixi 19 noyabr 2023-cü il